

ОБРАЗ ЖІНКИ – МАТЕРІ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Мінкіна Б.

Здавна людство зверталися до своєї берегині - до матері, уславлюючи її благословенне ім'я. Мати дарує людині життя, надихає на добрі справи, віддає все, що має : тепло своєї душі, своє серце і безмежну любов.

У будь-якій світовій літературі існують сталі образи. Художній образ-особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність на відміну від наукового пізнання, що подається у формі абстрактних понять. Художнім чином можна назвати будь-яке явище, яке було творчо відтворено автором у предметі мистецтва. Особливістю образності є те , що вона не просто узагальнює її, одночасно розкриваючи в чомусь визначеним. Персонажі створюються під впливом тенденцій певного часу, ідей і думок автора. В художньому творі образ виступає на перший план, і через нього пізнається значення, думка, ідея.

Головними персонажами багатьох творів Т. Шевченка є дівчина, жінка, мати. Часом він говорить від їхнього імені, виступає в жіночій іпостасі. На цій підставі з'являються останнім часом "сміливі" твердження про Шевченкову "фемінність" тощо . "Жіночий" характер, само ототожнення поета в окремих творах має причину просту, глибоку і вічну: жіноче начало - начало самого життя. А жіноча доля в Шевченка - це вид традицій народної поезії, голос якої глибоко озивався в ньому; це й від його особистої долі: пам'ять про матір і сестер, невтолена потреба в родинному теплі, сирітство; у світі кріпацтва насильство і брутальне зло насамперед падали на жінку, дівчину.

Жінка займала у житті Шевченка особливе, важливе місце. Мати Тарасова, Катерина Якимівна, була з тих матерів, які віддають дітям усе своє життя до решти, які нічого в житті не знають, окрім самопосягати й

непосильної праці: то на панщині, то в господарстві, то коло дітей. Вона померла передчасно, в сорок років. Її смерть сталася, коли Тарасові було дев'ять з половиною років.

Огляд образів слід почати з Катерини - найбільш жіночої долі у Шевченка. У 1842 році Тарас Шевченко намалював картину "Катерина". Ця картина є своєрідним підсумком поеми. Оповідача в поемі можна визначити як мораліста. Він застерігає на початку поеми «Кохайтесь чорнобриві, та не з москалями», що є найсвідомішим рядком з поеми. Катерина - молода жінка, яка закохується в москаля, солдата царського війська, та вагітніє від нього. Москаль обіцяє повернутися й одружитися з нею, на що вона даремно чекає. Коли її засуджують у селі та виганяють з родини, вона вирішує сама йти до Москви. Вона зустрічає москаля, який стверджує, що не впізнає її. З відчаю вона залишає свою дитину та покінчує життя самогубством. Основний конфлікт полягає в тому, що один одному протиставляються два різних уявлень про мораль. З одного боку - москаль зі своїм несерйозним способом життя; для нього Катерина - це лише любовна пригода. З іншого боку - це селянська традиція, з якою родина є основою життя та підтримкою на старості.

"Наймичка" є найбільш обговорюваною поемою про матір після «Катерини». Йдеться знову про молоду жінку, яка народила позашлюбну дитину. Вона також стоїть перед важним рішенням, що робити після народження. Тут повторюється мотив турботливої матері, яка піклуються про долю свого сина. В обох поемах виникає мотив убивства: Ганна хотіла втопити дитину, а Катерина покінчила життя самогубством. Ганна віддає свою дитину і спостерігає, як вона щасливо зростає. Вона знайшла вихід із ситуації. Обидві героїні моляться та ведуть внутрішні монологи. Могила, на якій молиться Ганна, окутана туманом тут також очевидний мотив природи. Для Катерини утіхою була вишня у саду, а Ганна молиться туману. Дерево Катерини символізує сором, який кожен може побачити. Натомість Ганна

молиться туману і просить його приховати її долю. У поемі «Наймичка», так само як і в "Катерині", можна побачити засудження з боку суспільства. Старі люди, яким Ганна довіряє дитину, живуть самотньо. Тут знову очевидними стають традиційні моральні засади села: для родини було необхідно мати дитину, як поміч на старості. Старенькі живуть самі, причина бездітності не згадується. Ключовим мотивом в обох поемах є відповідальність за життя інших, а саме за життя дитини. По іншому ніж Катерина, Ганна уявляє материнський обов'язок і стає для дитини турботливою матір'ю. На противагу Катерині, вона знаходить мужність і силу віддати дитину і розпочати нове життя.

В 1859 році у Санкт-Петербурзі Т. Шевченко написав інший відомий твір – "Марію", лейтмотивом якої є материнська або християнська любов, яка буда притаманна «народній релігійності українців». Поет шукав релігійність окремо від церкви і часто читав Біблію. У проаналізованих жіночих постатях Кобзаря наскрізною є релігійність. Вони часто моляться і знають основні молитви: у віршах та поемах згадуються часто слова "Бог" і "Господь". Марія - глибоко віруюча, а Ганна, наприклад, вирушає на прощу до Києва, Катерина молить Бога про допомогу.

Іншим, пов'язаним з релігійністю, образом є Лукія з поеми «Відьма». Спочатку Відьма справляє враження страшно таємничої божевільної жінки, яка розкидається прокляттями, і лише потім, дізнавшись про всі життєві обставини героїні, читач може побачити, що все це гра – «імідж» відьми, який вона собі обрала, є лише формою психологічного захисту від реальності. Відьма - знеславлена, нещасна, гнана всіма жінка, типова Шевченкова героїня. Образ відьми ґрунтується на образі старої мудрої жінки. У слов'янській міфології відьма - нормальна жінка, яка лише уночі стає злою і демонічною.

Лукія втратила свій соціальний стан, проте не втратила морального обличчя та, найголовніше, материнських почуттів. Лукія ніби підсумовує

образи жінок - матерів і символізує материнство як вияв найвищої самопожертви.

Образ у поемі "Відьма" проходить певну еволюцію. Вона здійснюється, лише завдяки гіперболічній стійкості головної героїні, стимулом до якої була материнська любов.

Наступна поезія, де провідною є тема материнського кохання - «У нашій раї на землі» - екскурс поета шляхами власного життя і розповідь про героїнь своїх творів. Твір має оптимістичний початок і трагічне закінчення. «У нашій раї на землі» містить протиставлення злиденного життя жінки кріпачки райському.

Вірш написаний у період перебування поета в засланні. У ньому зображено дві типові долі матері - кріпачки: матір, яка народила дитину в шлюбі, матері - покритки. Обидві долі трагічні. Першу матір, яка милується своєю дитиною, не може нею нарадуватися, чекає сумна й тяжка доля, адже в умовах кріпацтва годі сподіватися на добре життя: жінка втрачає дітей, які «розійшлись на заробітки, в москалі». Вона залишається сама в холодній зимовій хаті, яку нікому витопити. А як світло й урочисто починалася поезія з перших же рядків в уяві виникає образ Божої Матері із дитиною на руках:

«У нашій раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим». [6 ; с. 456]

Настрій твору змінюється від урочисто теплого на початку - до сумного в середині й трагічного в кінці. У другій частині вірша в образі покритки автор зображує покріпачену, пригноблену. Доля української жінки в ті часи була страшна. Жінка працювала на панщині, вдома виконувала всю хатню роботу, годувала і виховувала дітей.

Іншим трагічним образом жінки в Шевченка є молода дівчина, що покохала козака, який поїхав на чужину і довго не вертався. На її думку, хлопець загинув. Але героїня - сирота настільки сильно переживає цю розлуку й чекання що стає «причинною», втрачає розум. Винними в цьому вважаються «злі люди» (ворожка, яка зачарувала дівчину, щоб та менше тужила). Дівчина, зачарована, уночі гуляє берегом Дніпра і оплакує смерть коханого. У сюжет твору майстерно вплетені психологізовані пейзажні картини. Природа наче ілюструє, відгукується на зміни настрою героїні балади. Із води виходять на місяці погрітись русалоньки - то нехрещені діти і дівчата. Вони побачили сновиду, яка на дубі виглядала коханого, почекали, коли та спуститься і залоскотали її насмерть. Аж на світанку повертається коханий козак і знаходить під дубом дівчину свою мертву й вбиває себе.

Шевченківська жінка - щира, лагідна, добра, жіночна, чисте джерело любові і розуміння. Часом вона беззахисна, страждаюча жертва, доля якої складається нещасливо і навіть трагічно.

Жінки згаданих творів мають яскраво виражені фемінні ознаки: пасивність, покірливість, відсутність власної думки, залежність від чоловічого впливу, відсутність вольових якостей, фаталізм. В українській літературі є психологічні образи жінок зі здатністю або відсутністю спроможності до світотворення. В наведених творах Т. Шевченко спостерігається неможливість продуктивно творення свого життєвого простору жінками, а у деяких випадках навіть прагнення до деструкції.

Загалом можна виділити три основні групи жінок у своїй спроможності до побудови власного життєвого простору: а) жінки з великою здатністю до творення світу навколо себе; б) жінки пасивні, індиферентні, схильні довіритися долі і не прикладати вольових зусиль для отримання необхідних їм змін у житті; в) жінки з вираженою деструктивною тенденцією, часто спрямованою на саморуйнування.

1. Сутулова О. В. Трансформація жіночих образів/О. В. Сутулова. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2015 - с.233
2. Шевченко Т. Г. Причинна/ Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С.17- 22.
3. Шевченко Т. Г. Катерина/Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С. 29 – 44.
4. Шевченко Т. Г. Наймичка/Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С. 240 – 252.
5. Шевченко Т. Г. Відьма/Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С. 279 – 291.
6. Шевченко Т. Г. «У нашім раї на землі...»/Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С. 456 – 458.
7. Шевченко Т. Г. Марія/ Т. Г. Шевченко.// Кобзар. – К.: Дніпро, 1985. – С. 523 – 538
8. Художній образ [http : / ukrclassic.com.ua katalog teoriya - literaturi / 2766- khudozhnij-obraz-viznachennya](http://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2766-khudozhnij-obraz-viznachennya)